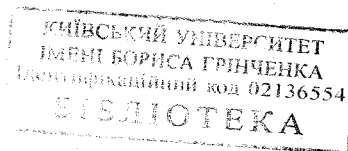

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Київська міська державна адміністрація
Київський університет імені Бориса Грінченка
Платформа «Діалог Євразії» в Україні
Українська Академія Акмеологічних Наук
Благодійний фонд сприяння розвитку освіти імені Бориса Грінченка

ЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖКОНТИНЕНТАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

16 листопада 2011 року
м. Київ

УДК 177:37.015.311-021.483
ББК 87.7я43+74.2я43
Л93

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Протокол № 12 від 27 жовтня 2011 року)

За загальною редакцією *Огнев'юка В.О.*,
доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України

Редколегія:
В. О. Огнев'юк,
Л. Л. Хоружа,
С.О. Сисоєва,
Н. М. Віннікова

**Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний
Л93 діалог інтелектуалів:** матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., (16 листоп., м. Київ) /
М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка [та ін.] ;
за заг. ред. В. О. Огнев'юка ; [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва,
Н. М. Віннікова]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. — 280 с.

УДК 177:37.015.311-021.483
ББК 87.7я43+74.2я43

ВІТАЛЬНІ СЛОВА ВІД ОРГАНІЗАТОРІВ КОНФЕРЕНЦІЇ	7
<i>Огнев'юк Віктор</i> . Відповідальність інтелектуалів	7
<i>Сергійчук Володимир</i> . Толерантність та повага між народами як важливі підвалини будівництва майбутнього світу	11
ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН	12
<i>Кремень Василь</i> . Толерантность как императив: национальная идентичность в эпоху глобализации	12
<i>Попович Мирослав</i> . Проблема загальнолюдських цінностей у сучасному українському суспільстві.	15
<i>Телешун Сергей</i> . Толерантность в контексте изменений культуры общественных, социально-управленческих и технологических отношений	17
<i>Holtz Karl</i> . Tolerance and values in German society	18
<i>Christensen Marshall</i> . Tolerance and values in the U.S. society: an american's perspective.	22
<i>Mridula Ghosh</i> . Some thoughts on issues of tolerance in the modern Indian society	25
<i>Дерменджи Омер</i> . Українсько-турецькі взаємини у контексті геополітичної парадигми «Південь-Північ»	27
<i>Метревели Петре</i> . Формирование основ толерантного поведения — гарант взаимопонимания и сохранения нашей планеты.	29
<i>Азимова Рафига, Сулейманов Абульфаз</i> . Толерантность как идея и практика жизни.	30
<i>Чітчі Сінан</i> . Зловживання терміном «свобода» у сучасному глобалізованому світі	32
<i>Lewowicki Tadeusz</i> . Świat wartości — społeczności uczonych wobec wartości (tradycja, trudna współczesność, powinności i przestania) (Переклад див. у Додатку)	36
<i>Messer-Yaron Hagit</i> . Tolerance in Israel society: the case of women in science and technology	42
<i>Хитрюк Вера, Ульянова Ольга</i> . Инклюзивная (специальная) толерантность будущих педагогов: парадоксы образования.	46
<i>Хоружа Людмила</i> . Толерантність як основа формування професійної поведінки майбутнього педагога	52
<i>Аскеров Шахлар</i> . Влияние географического фактора на парадигму развития Востока и Запада	54
<i>Бобрицька Валентина</i> . Аксіологічний дискурс ідеї університетської освіти у контексті процесів глобалізації та євроінтеграції.	56
<i>Гонюкова Лілія, Столяр Лілія</i> . Ціннісні виміри політичної діяльності в Україні	60
<i>Лозова Ольга</i> . Прояви етнокультурної толерантності у кроскультурному дослідженні перцепції.	63

ВІТАЛЬНІ СЛОВА ВІД ОРГАНІЗАТОРІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Огнев'юк Віктор,

ректор Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ

Шановні пані та панове!

Щиро вітаю всіх учасників конференції у Київському університеті імені Бориса Грінченка! Міжнародна науково-практична конференція **«Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів»**, яка проводиться нашим університетом та Платформою «Діалог Євразії» у Міжнародний день толерантності, — це наше спільне прагнення сприяти утвердженню загальнолюдських цінностей і принципів, проголошених Декларацією толерантності. Конференція проходить у столиці України місті Києві — визнаному центрі слов'янської культури та міжкультурних взаємин, а це є виявом нашого прагнення сприяти розвитку міста, в якому принципи толерантності, схвалені міжнародною спільнотою, стають нормою повсякденного життя.

Соціокультурне середовище, яке створене і розвивається у Києві майже два тисячоліття поспіль, дає можливість відчувати атмосферу поваги і толерантності представникам різних народів і культур. Звісно, що так було не завжди. Історія знає багато подій і трагедій зі зворотним контентом. До них варто віднести злочини комуністичного режиму в Україні та на всьому просторі тоталітаризму — зневажання релігійних і національних поглядів, практика голодомору, репресії, боротьба з інакомисленням тощо. Однією з найбільших трагедій, що сталися в Києві під час Другої світової війни, є масовий розстріл фашистами євреїв, ромів, а також представників інших національностей у Бабиному Яру. Це страшний урок нелюдськості для усіх прийдешніх поколінь. Пам'ятаючи про уроки минулого, ми зобов'язані зробити все можливе, щоб змінювати світ на краще, утверджуючи загальнолюдські цінності й толерантність.

Сподіваюся, що інтелектуали, яких зібрав міжнародний форум, а це відомі українські вчені, науковці із пострадянських країн — Росії, Білорусі, Азербайджану і Грузії, науковці з Туреччини, країн Європейського Союзу, з-поміж них відомі вчені та діячі з Польщі, Німеччини і Словенії, наші партнери із США, спорідненого з Україною багатьма узами сімейних стосунків Ізраїлю, однієї з найбільш філософічних країн світу — Індії, зможуть зробити свій внесок в утвердження справжніх цінностей та розвиток культури толерантності.

Ми раді, що в нашому університеті зібралися представники наукової та освітянської еліти з країн, які презентують різні релігії, філософії, культури і традиції. Кожен з присутніх — індивідуальність, усі ми — різні, але разом з тим, незважаючи на нашу релігійну і національну іншність та світоглядні переконання, всі ми дуже схожі. Насамперед, усі ми усвідомлюємо свою відповідальність за долю людства, що є визначальною та об'єднуючою основою для усіх нас.

Як відомо, філософія, котра ставить людину в центр своїх інтересів, почалася з висловлювання Протагора про те, що людина є мірилом усіх речей, які існують у їх бутті, та тих, що не існують у їх небутті. Відтоді представники різних філософських шкіл ведуть нескінченну дискусію про місце людини у Всесвіті. Проте всі ми розуміємо, що людство, яке пройшло крізь горнило випробувань рабством, колоніальним поневоленням, війнами, геноцидами, голодоморами, репресіями, мирним і військовим атомом, доволі повільно вчиться істинам, що знайшли відображення у філософських вченнях та моральних заповідях усіх світових релігій.

У спадщину від мислителів стародавнього світу людство отримало золоте правило моралі, яке давньогрецький філософ Фалес (640/625—547/545 рр. до н.е.) сформулював як відповідь на запитання «Яке життя найкраще?», на що сказав: «Коли ми не робимо самі того, що засуджуємо в інших» [4, 74]. Уже в стародавні ча-

си золоте правило моралі стало широко відомим. Конфуцій (551—479 рр. до н.е.), який народився за кілька років до смерті Фалеса, але в іншому культурному та географічному середовищі, також звертався до цього морального імперативу: «Я не хочу робити іншим того, чого я не хочу, щоб інші робили мені» [1, 158]. Давньоіндійський епос «Махабхарата» також радив самому не робити того, чого не любиш в інших.

Приблизно 567 р. до н.е. народився Сінддхартха Гаутама, більш відомий нам як Будда (просвітлений), — творець найбільш поширеного у країнах Сходу філософсько-релігійного вчення. Його морально-етичні погляди переконливо відображають кілька висловлювань: «У цьому світі ніколи ненависть не припиняється ненавистю — ненависть припиняється від любові», «Хай людина перемагає гнів добротою, а зло добром», «Можна перемогти тисячу людей у битві, але найвеличніший переможець — той, хто переможе самого себе» [9, 302].

У давньогрецькій філософії тривалою була дискусія про «доброчесність людської природи». Під доброчесністю варто розуміти сукупність людських чеснот, які характеризують високоморальну особистість. Демокрит (460 — ор. 370 рр. до н.е.) вважав, що доброчесність найбільше залежить від уміння поважати іншу людину. З найбільш давніх часів до нас дійшли моральні максими. «Перш ніж стати осмисленими цілями і цінностями еліти, вони пройшли крізь свідомість мудреців-філософів, де й народились поняття істини, добра і краси», — зазначає М. Попович [7, 210].

Філософія толерантності, основи якої було сформовано давньогрецькими, давньокитайськими та давньоіндійськими мудрецами, торувала шлях до більш широкого визнання. Значний вплив на утвердження моралі, насамперед у Східній півкулі нашої планети, відіграло християнство, яке увібрало в себе мудрість філософських шкіл, а також релігійних вірувань іудаїзму, індуїзму, буддизму тощо. В Євангелії від святого Матвія Христос закликає: «А Я вам кажу: Любіть ворогів своїх, благословляйте тих, хто вас проклинає, творить добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує... Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!» [2, 894]. Звісно, ми маємо пам'ятати, що під прапорами християнства діяла інквізиція, відбувалися хрестові походи та колоніальні загарбання. Але сьогодні ми мовимо про цінності і толерантність, які людство вистраждало, зберегло і примножило в лоні світових релігій і філософських учень, не збившись з обраного шляху, незважаючи на трагічні сторінки історії та використання благородних гасел у злочинних діяннях. Історія, що б ми про неї не говорили, була і залишається історією боротьби добра і зла. І хоча розуміння «добра» і «зла» не завжди збігається у носіїв різних культур, але незалежно від того, хто ми є — буддисти, індуїсти, іудеї, мусульмани, християни чи атеїсти, — маємо прагнути досягати взаєморозуміння, адже світ, у якому ми живемо, один на всіх.

Показово у цьому сенсі є священна книга мусульман Коран, яка була направлена «...як милість до мешканців усіх світів».

Відтак світові релігії зробили неоціненний внесок у формування аксіологічного мислення та культивування толерантності. Вольтеру належить широко відома фраза: «Ваша думка для мене надто ворожа, але за Ваше право її висловлювати я готовий віддати своє життя». У цьому вислові квінтесенція толерантності — поважати іншість.

Логіка цивілізаційного розвитку привела сучасну цивілізацію до значного технологічного прориву, до новітніх технологій, можливості яких не могли передбачити найбільш креативні фантасти. Глобальний світ став глобальним селом, у якому ми усі стали близькими сусідами, незважаючи на відстані, що нас розділяють, хоча й вони долаються миттєво.

Така потужна експресія глобалізації вимагає нової якості людини та міжлюдських взаємин. Генератором нової парадигми гуманізму стає освічена людина. Номо educatus — це перша, не просто біологічна, а насамперед духовно-інтелектуальна сходинка в розвитку людини. І якщо біологічну еволюцію можемо вважати незворотною, то збереження духовно-інтелектуального поступу людини на рівні Номо educatus потребує постійних інтелектуальних зусиль людини, суспільства і цивілізації загалом.

Поява Номо educatus вселяє надію, що і духовно-інтелектуальний поступ також є незворотним. Проте питома вага неформально освічених людей, які здатні нести відповідальність за долю не тільки власного народу, але й нашого спільного глобального села, не така й велика. Зростання кількості людей, які є власниками дипломів про вищу освіту, ще не означає автоматичного поповнення рядів освіченої еліти. Порівняно з 1989 р. у 2001 р. (останній перепис населення) частка осіб з повною вищою освітою в складі населення України зросла на 36,5 % у всіх вікових групах. Відтак, на початку третього тисячоліття, маючи 38 % населення з вищою освітою, Україна разом з Ізраїлем (40 %) та Канадою (38 %) увійшла до когорти світових лідерів з-поміж 90 країн світу. Україна також входить до п'ятірки світових лідерів за кількістю випускників з дипломами про вищу освіту в розрахунку на 100 000 населення. У період 1999—2008 рр. загальне охоплення вищою освітою молодого населення в Україні зросло у 1,7 рази і досягло 79 %. За показником охопленості освітою молодого покоління, у 2008 р. Україна увійшла у провідну дев'ятку, до якої входить лише 6 % країн [6, 81]. Це позитивні зрушення, які не можуть не радувати. Але чи означає це, що питома вага еліти у суспільстві симетрично збільшується з кількістю володарів дипломів про вищу освіту? На жаль, ні, допоки високий освітній рівень населення України не трансформувався в якість життя, конкурентоспроможність економіки, політичну та побутову культуру. І тут варто погодитися із французьким філософом Режісом Дебре, який стверджує: «Сила еліти є обернено пропорційна до її чисельності» [3, 63].

На жаль, досвід суспільного життя в нашій країні свідчить про те, що поки не варто сподіватися і на ту частину суспільства, яку в Україні називають бізнес-елітою, оскільки той, хто вимірює свою мораль розміром власного гаманця, вже має інший титул — олігарх. Така еліта, яка була на теренах України у XVII—XIX та на початку XX ст., ще не відродилася. Маю на увазі постаті масштабу Костянтина Острозького, Івана Мазепи, Павла Полуботка, Миколи Терещенка та багатьох інших. Тих, чия елітність визначалася благочинністю на теренах освіти, культури, а не лише шириною та глибиною власної кишені. Це значною мірою посилює відповідальність тієї частки інтелектуальної еліти, тобто «обраних», або «найкращих», як це перекладається із давньогрецької, яка спроможна допомогти зробити вибір ціннісних пріоритетів, покладених в основу життєдіяльності суспільства, за формування та розширення простору загальнолюдських цінностей і толерантності.

Прийнято вважати, що соціологічний підхід щодо поділу суспільства на переважно пасивний загал та активну й креативну елітну меншість, у якій виділяються формальні й неформальні лідери, дає відповідь на питання «Що являє собою еліта?». Варто погодитися, що еліта — це далеко не всі члени суспільства — володарі університетських дипломів і навіть не всі, хто має академічні ступені та звання. Звісно, що рівень освіченості має значення, але віднести до еліти можна лише того, хто, окрім диплома, має також високий рівень моралі, громадянської активності та усвідомлення міри своєї відповідальності. Якщо виходити з цих критеріїв, то ряди еліти відразу порідіють. Малочисельна еліта, якщо вона не заховалася за стосами книг або не заплуталась в сітях світових мереж, а є діяльно-творчою частиною суспільства, її совістю та доброчесністю, може змінити долю суспільства.

Для цього еліта має виконувати покладені на неї функції, які у баченні Степана Вовканича, академіка Папської академії соціальних наук (Ватикан), виглядають таким чином:

- гарант вертикального (з покоління в покоління) передавання нагромадженої людством і нацією інформації, що забезпечує ідентичність народу;
- носій і генератор нової інформації (примноження знань і соціального інтелекту, наукового потенціалу тощо), необхідної для здобуття більш високого рівня розвитку;
- творець розумної суспільної опозиції, регулятор адаптаційних суспільних процесів і провідник нації на шляху поступу, розвою;
- ініціатор поширення вітчизняного досвіду і знань, їх інтеграції до світового інформаційного простору;
- головний репрезентант нації, народу в системі світового співтовариства [11].

До зазначених функцій варто додати і функцію відтворення самої еліти, оскільки без неї неможливий суспільний поступ, що зрештою й позначається на розвитку сучасної України, адже відтворення національної еліти в тоталітарному суспільстві практично не відбувалося. Відтак, відбувся розрив елітних поколінь, а саме поняття «еліта» девальвовано зусиллями сучасних нуворішів.

Отже, для сучасної України одним із найважливіших завдань є створення суспільних умов для відтворення еліти, повернення її до виконання зазначених функцій на основі поєднання загальнолюдських і національних цінностей та утвердження повсякденної практики толерантності.

Проте для цього потрібні консолідовані зусилля всіх інститутів суспільства, насамперед владних. І хоча, як зазначав Ф. Фукуяма, «міцні й сталі сімейні і суспільні інститути не можуть бути встановлені урядовим декретом...», саме влада покликана створити умови для повернення до істинних цінностей, розвитку демократії і розвитку людини, але найголовніше її завдання — не заважати функціонуванню інститутів та механізмів громадянського суспільства [10, 16]. І тоді, як говорив Кант: «Люди самі спроможні поступово вибратися з невігластва, якщо ніхто не прагне цілеспрямовано утримувати в ньому» [5, 36].

На відміну від часів Канта, нині у багатьох суспільствах утвердилися демократичні засади функціонування. Демократія, попри притаманні їй вади, створює простір свободи, в якому народ і еліта якнайкраще виявляють свою креативну енергію та культуротворчу потенцію. Ще Демокрит стверджував: «Убогість демократії ліпша за процвітання, що нібито притаманне аристократії чи монархії, так само, як свобода краща, ніж рабство...» [8, 209].

Складні суспільні трансформації, що відбувалися й продовжують відбуватися в Україні упродовж останніх десятиліть, неминуче створили значні й тривалі незручності для багатьох людей. Більшість населення, якщо не з розумінням, то терпляче переносить випробовування змінами. Проте останні соціологічні дослідження свідчать про наростання соціальної напруги в суспільстві. Відтак, соціальні аспекти толерантності набувають винятково важливого значення. На цьому, зокрема, наголошувалося в Декларації толерантності: «Толерантність особливо важлива в сучасному світі, який характеризується глобалізацією економіки і зростаючою мобільністю, швидким розвитком комунікації, інтеграції та взаємозалежності, великомасштабними міграційними процесами і переміщенням населення, урбанізацією і трансформуванням соціальних моделей. Оскільки кожна частина світу характеризується різноманіттям, ескалація нетерпимості та розбрату потенційно загрожує всім регіонам. Від такої загрози неможливо відмежуватися національними кордонами, тому що вона має глобальний характер». Підтвердженням цього є народні протести і повалення Мубарака в Єгипті, громадянська війна проти Каддафі у Лівії, нестихаючі акції протесту у Сирії, масові демонстрації невдоволення у Греції, Італії, Іспанії, Португалії, Франції, Англії, США, перекриття автомагістралей, мітинги чорнобильців, афганців, підприємців в Україні, що є далеко не повним переліком країн та форм соціальних протестів, які охопили світ.

Які причини розпалюють вогонь народного гніву? Хто наступний може згоріти у його полум'ї?

Звісно, що у такого масштабного соціального невдоволення є об'єктивні та суб'єктивні причини. Вони мають свою специфіку у різних країнах, але чинники, які спричиняють соціальні рухи, доволі схожі. Це — стратифікація суспільства, збагачення меншості, зубожіння, втрата роботи та перспектив у майбутньому мільйонами громадян, відсутність рівного доступу до освіти і медицини, втрата надії на справедливую соціальну політику, корупція у владних ешелонах, зловживання владою, нехтування інтересами народу, прагнення узурпувати владу, втрата міри, клановість, перекладання на населення тягаря кризи. Особливо неприйнятним для суспільства є чванливе, демонстративне багатство нуворишів на тлі народного зубожіння. Такі ознаки стали характерними для багатьох країн Європи, Азії, Африки і Латинської Америки.

Відтак, влада має будувати свою взаємодію із суспільством на засадах толерантності, вона має демонструвати, що під час кризи першою затягує ремені, є взірцем високої відповідальності, утворює принципи соціальної справедливості. Питання внутрішньої толерантної соціальної політики в сучасних країнах набуває стратегічно важливого значення. Влада, що втрачає довіру, неминуче втратить і саму владу. Як зазначав Мирослав Попович, «будь-яка суспільна система може існувати лише тоді, коли в її основу покладено певне стабільне співвідношення індивіда і суспільства» [7, 217].

Звісно, що перелік питань, які варто обговорити у контексті нашої конференції, доволі широкий і стосується міжетнічних, міжрелігійних, міждержавних, а в широкому сенсі — міжлюдських взаємин.

Зважаючи на це, вважаю, що обговорення на нинішній конференції означених у цьому вступному слові та неозначених, але надзвичайно важливих питань утвердження загальнолюдських цінностей та принципів толерантності, які порушуватимуть колеги, матиме значний вплив на формування нової культури взаєморозуміння всередині суспільств і світі загалом. Усі ми відчуваємо свою відповідальність за світ, у якому живемо. Саме це відчуття і зібрало нас. Бажаю усім нам успіхів на цьому шляху.

ДЖЕРЕЛА

1. Беседы и суждения Конфуция. — СПб. : ООО «Изд-во „Кристалл”», 1999. — 1120 с., ил. — (Б-ка мировой лит.).
2. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [Текст] : із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / пер. Іван Огієнко. — К. : Українське Біблійне Товариство, 2003. — 1159с. + 4 с. карт.
3. *Дебре Режіс*. Інтелектуальна влада у Франції / Режіс Дебре ; пер. з фр. — К. : Дух і літера, 2008. — 308 с.
4. *Лаэртский Диоген*. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Диоген Лаэртский ; АН СССР, Ин-т философии ; общ. ред. и вступит. статья А. Ф. Лосева. — М. : Мысль, 1979. — 620 с. — (Философ. наследие).
5. *Кант И*. Сочинения : в 8 т. / И. Кант. — Т. 8. — М. : Чоро, 1994. — 718 с.
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [авт.: В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін. ; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), В. М. Мадзігон (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. — К. : Пед. думка, 2011. — 304 с. — Бібліогр. С. 138—154. — (До 20-річчя незалежності України).
7. *Попович М*. Бути людиною / М. Попович. — К. : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2011. — 233 с.
8. *Поппер Карл*. Відкрите суспільство та його вороги / Карл Поппер ; перекл. з англ. О. Коваленка. — Т. 1. — К. : Основи, 1994. — 444 с.
9. *Радхакришнан С*. Индийская философия / С. Радхакришнан. — М. : Академический Проект; Альма Матер, 2008. — 1007 с. — (Концепции).
10. *Фукуяма Ф*. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. — М. : ООО «Издательство АСТ» : ЗАО НПП «Ермак», 2004. — 730, [6] с. — (Philosophy).
11. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Еліта>